

Finnugor jelentésegyezések

Négykézláb

A NySz. csak Hallerből idézi: *Négy kéz-láb köszönti a földet*, de a mai nyelvben általános. A MTsz. Székelyföldről közli: *négykézláb ut* 'meredek út, amelyen négykézláb kell kapaszkodni'. A manysiban is megvan ez a kifejezés: K *kítβor ná'lə kōāt lə l (kōä,tläl) tälkt su't rjaljxu tə pžm. ts* 'der Zweiberggrücken begann nun auf allen vieren zu galoppieren' (KANNISTO—LIIMOLA, Wog. Volksd. II, 38—39, tkp. 'auf der Spitze von vier Händen [und] Füßen' 690, 28. jegyz.). Vö. még: K *ton iəppält kβöl ā'li ná'lə kōātə lá ilə pōāli kārtem βärtüβlīnkəl no kə tə liχtn tβofs* 'danach wurde er nun, die beiden Arme [und] Beine ausgebreitet, mit Nägeln aus hartem Holz an die [Wand der] Hütte hinaufgenagelt' (599; tkp. 'seine vier Arme [und] Beine' 809, 67. jegyz.). A kifejezésnek az a magyarázata, hogy az obi-ugor nyelvek az állatok első lábát a 'kéz' szóval nevezik: manysi *kāt, koāt* 'kéz és állatok előlába'¹ (MUNKÁCSI, VNGy. II, 2 : 655); *āmp, sāli kātāyā* 'az eb v. rén két keze' = két előlába; *uj källāyā* 'a medve keze'; *Sorni-ūtər jālnə ujā kāt ā man la'ilā nānkūw-ke, χotāl ālnə aumin χatpā pusmənūw* 'ha az Aranyfejedelem lovagló (járó, utazó) állatának keze vagy lába látszanék, a mindenfelé levő beteg [mind] meggyógyulna' (II, 590); KANNISTO-nál is: *Szo nī'lā pūt my'z nī'lā kātə lā γle tyβ tūš, t'sa'ne* 'er stellte in die vier Kessel seine vier Füße'. Die Vorderbeine des Tieres werden 'Hände' (*kāt*) genannt (Wog. Volksd. I, 63, 394, 5. jegyzet); K *pōāl ná ilə sāil's, pōāl kōātə sāil's* 'er brach ihm das eine Hinterbein, brach ihm das eine Vorderbein' (II, 611 a lónak; 612—3 a mókusnak); *kōāt ānl ná il ānl no kə óá't kā'nāt* 'ihre Vorder- (und) Hinterfüsse haben keinen Halt' (II, 633, az égérnek). Érdekes, hogy a négylábú asztalról is ezt mondják: K *βon tl mjtš ná'lə kōātə η ná ilə η pšənnə* 'er setzte sich an den vierfüssigen Tisch' (490—493; tkp. 'an den vierhändigen [und] -füssigen Tisch' 787—8, 112. jegyz.). KANNISTO szerint a K *ləlpōāl lə* 'ein hinkendes Pferd' (584—585, a jegyzet szerint szó szerint 'halbbeiniges', d. h. 'einbeiniges' (806, 18. jegyz.); nyilvánvaló, hogy a lónak csak a két első lába van meg, az egyik hátsó lába hiányzik, vagy el van törve, azért sánta. MUNKÁCSINál is állatra vonatkoztatva: *É χat kātə p-lā'ilə p uj* 'hat kezű-lábú állat' (VNGy. IV, 309).

A chantiban is: *ÉD ke't* 'Hand, Vordertatze (eines lebendigen Raubtiers)', Kr. *ket* 'Hand, Vorderfuss', *kítənən (-ty-)* 'karhun etujalat', Vj. *kō'f* 'Hand, Vorderfuss (eines Tieres), Zange', *i kō'f* 'karhun etujalka', Trj. *kō'f* 'Hand, Vorderfuss (eines Tieres)'; Ni. *inoš, Kaz. i'oš* 'Hand, Vorderfuss' (KARJALAINEN—

¹ KANNISTO-nál: TJ *kāt*, TČ *kāt*, AK *kāot*, KK FK *kōāt*, P *kāt*, ÉV *kū'ot*, DV *kōat*, AL *koat*, FL Szó *kād* 'Hand; Vorderfuss' (VogVok. 3).

TOIVONEN 452, 192). Az utóbbi szó a manysiban is megvan a chantiból átvéve: *É jās* 'kéz, előláb' (MUKÁCSI, VNGy. II, 2 : 647). A nyenyecben (jurák-szamojéd, LEHTISALO): *O₁ ηὐδῆ, S ηυτῖδῆ* 'Hand': *S ηυτταὸκκου* 'Vorderbein (z. B. des Hundes)'.

Az irtisi chanti nyelvjárásban: *mett-ida tav n e d a - k e d e t, - k u r e t* *todem taganà neda jem-vāχ pāgal omast* 'an der Stelle, wo ein Pferd mit seinen vier Vorder- und Hinterfüssen gestanden zu haben schien, liegen vier Silberklumpen' (PATKANOV, Die Irtisch-Ostjaken und ihre Volkspoesie, II, 110). Az emberre vonatkoztatva úgy fejezik ki: 'négy kéz, négy láb': *n e d a k e d e t, n e d a k u r o d i v e t āra seṇāi* 'man kreuzigte sie an ihren vier Händen und Füssen' (uo. 158, Irtisi-osztják Szójegyzék 91). *Négykézláb* helyett *négy térdükön*¹ is állhat, azaz 'két térdükön, két könyökükön: *kēdet pāstem āret nēṇ n e d a č ā n č - m a s t i n a ṇ t e i p o j e n v a n k e t* 'die zahlreichen Weiber mit faulen Händen krochen auf den teuren Spitzen ihrer vier Knie ans Ufer' (PATKANOV II, 196, Szójegyz. 145). (Vö. FOKOS Nyr. XXXIX, 93.)

A *négykézláb* kifejezést ezek szerint eredetileg a négylábú állatokra használták.

Fogja magát

Ezt az idegen nyelvre lefordíthatatlan igét visszaható névmás nélkül is használja a népnyelv, s ugyanezen jelentésben a *kapja* és *kapja magát*, *kapja-fogja magát* és a *veszi magát* igét; megfelelőik megvannak a többi finnugor nyelvekben is, így lappban, finnben, mordvinban, mariban, udmurtban és a manysiban (l. legutóbb NyK. LV, 252). Az utóbbi nyelvből csak egy példát tudtam idézni KANNISTO—LIIMOLA, Wogulische Volksdichtung I. kötetéből. Az azóta megjelent II. kötetben azonban már több példát találtam: *K oātām β a s ā n l, c r o k u a l ā t a s ā n l* 'die Leute gaben ihm Branntwein zu trinken' (41, 690, 7. jegyz.); *i u β t ā t s ā n l, β a s ā n l i a n š ŷ p t a s ā n l* 'sie brachten ihn nach Hause [und] begruben ihn' (41); *P t e β β ŷ s t ā, š e m t i e s t ā* 'er schlug ihn tot' (198; tkp. 'er nahm, schlug ihn tot' 717, 15. jegyz.); *K t ā β β a s, r ŷ p i ā n p ŷ i l n a i ā n l ā k β l t s* 'er schlüpfte unter einen umgefallenen Baum' (639; tkp. 'er nahm [und] schlüpfte unter einen u. Baum' 817, 13. jegyz.); *t a n o ā t ŷ m ā t p ā t t i t β a s t a, o ā ṇ k β l ā l i s ā y r a p a χ t s* 'in seinem Zorn darüber klammerte er sich an den Baumstumpf' (645, tkp. 'wegen jenes eines Sich-Erzürnens nahm er [und] klammerte sich . . .' 818, 26. jegyz.); *β a s t a, i u n t p t ā y l a t ā m a l i ṇ u k u s t a* 'er zog seinen Harnisch ab' (651, tkp. 'er nahm [und] zog seinen Harnisch ab' 819, 51. jegyz.); *k ā š ā t β a s t a, n i χ m a n o k n a r a s a s t a* 'sein Bruder riss eine Lärche aus' (654).

Nyilván ide tartoznak a következő példák is: *K k e ṇ e r a p ā m β a s ā n l, a l t ā t χ p ā m t s ā n l* 'sie nahmen das Fahrzeug, begannen es wegzubringen' (27, LIIMOLA megjegyzése szerint «*β a s ā n l* ist hier vielleicht „perfektivierend“ gebraucht, so dass man den Satz einfach so übersetzen kann: 'Sie begannen das Fahrzeug wegzubringen'» 685, 28. jegyz.); *p ā β a t ā m k e p p o š s a m n a t o ā l t s t a, k ā š e t ā m β a s t a, k e p h ā n n a l o ā β s t a* 'seinen Sohn setzte er in den Hinterteil des Bootes, er nahm seinen [jüngeren] Bruder, hiess ihn in den Vordersteven

¹ A manysiban emberre vonatkoztatva használatos 'négy térd' 'két térd, két könyök' helyett: *K β r š o t a r o ā l l k u r a m o ā l l n ā r s, s o ā n s a l n a l a s o ā n s a l n ā r s* 'der kleine Fürst kroch auf dem Schoss, auf drei Schössen, kroch auf dem Knie, auf vier Knien' (KANNISTO—LIIMOLA II, 563).

des Bootes [gehen]' (28; LIIMOLA megjegyzése szerint «βαστᾶ 'er nahm ihn' ist auch hier wahrscheinlich „perfektivierend“, so dass der Satz einfach so zu übersetzen ist: 'seinen [jüngeren] Bruder hiess er in den Vorderstevan des Bootes [gehen]» 685, 29. jegyz.); ἠέλληλῆτῃ βᾶσᾶν, ἄσιγγ βᾶλῆσσᾶν? 'hast du die Pfeilschäfte (zu) dünn geschnitzt?' 31, 'hast du die Pfeilschäfte genommen [und] sie (zu) dünn geschnitzt', „perfektivierend“ 687, 53. jegyz.); τρυιόαν ἔχου βᾶστᾶ τᾶρᾶτᾶχου τᾶ πᾶμῆστᾶ 'der Uhu nahm ihn [und] begann ihn nun hinunterzulassen' (640, 'der Uhu begann ihn nun hinunterzulassen', „perfektivierend“ 817, 17c jegyz.); τᾶβ βᾶστᾶ, κᾶρτιᾶ λᾶστᾶ, ἠᾶρᾶ μᾶνλ ἰᾶτᾶ λᾶστᾶ 'er nahm [seinen Bogen], spannte ihn [und] schoss [den Uhu] mitten in die Brust' (640; 'er spannte [seinen Bogen] ...' 816, 17c jegyz.).

Sürr-forr

A Nyr. LXIII, 31. és LXVIII, 26. lapján kimutattam, hogy ennek az ikerszónak második tagja a *forr* ige, amelynek magában is van 'sürög-forog, hemzseg, nyüzsög, tolong, rajzik' jelentése. Ezt a jelentést kimutattam nemcsak az udmurt, mari, finn, észt nyelvből, hanem török nyelvekből is. Pótlásul közlöm, hogy megvan legközelebbi rokonyelvünkben, a manysiban is: K ἄ'z p ᾶ ἰ p kw'βᾶῖri ᾶlskᾶjt, mᾶ'tor tᾶ ᾶ'χῆtᾶ'm 'wenn ein wirklich [von Fischen] wimmelnder Fischzaun da wäre, würde ich nun etwas schöpfen' (KANNISTO—LIIMOLA, Wog. Volksd. II, 355); 'siedender', d.h. voll von Fischen seiender; если полон котец рыбой; βᾶῖri kᾶll ἄ'z p ᾶ ἰ 'die Fischreuse wimmelt ganz von Fischen' (759; K pᾶᾶi 553, pᾶᾶoi 552 'kochte'; K pᾶᾶi 'fő' [MUNKÁCSI, VNGy. IV, 395]. É pajalti 'forr', KL pajti, AL pᾶiti, P pajti 'főz' [SZILASI, Vog. Szójegyz. 89]).

Másodfű ló, harmadfű ló

Már SZIKSZAI FABRICIUS 1590-ben megjelent Latin—magyar szójegyzékében megtaláljuk a Biennis — *Tavali*, *masod fű l(ó)*, Triennis — *Harmad fű* kifejezést. Kecskeméten *harmad-fű* 'hároméves' (Nyr. XIX, 46, MTsz.). Az OklSz. még régebbi adatokat közöl: 1419: Georgio dicto *Harmadfyw*, 1549: *Negyedffy*, *harmadffy* es thawaly izók, 1584: *Ötödfy wehem*, *Ötödfy kancza*, 1587: *Harmadfy tulyok* eg *Harmadfüre kelendő izó tyno*, 1597: *Harmad fira* (!) *menendeo üszeo tino*; 1555: Egyik *egy pey kaczola negyed fűrül el ment*, az másik *egy roh*, vélem *harmadfü lészen ez fűvön* ... Számba veszem az *negyed fűrül elment kacolat* (Tört. Tár, Ujf. V, 275, KERTÉSZ, Nyr. XL, 356). MUNKÁCSI, KSz. VI, 198, kimutatta ezek megfelelőjét a manysiban: *kit pum lūw* 'zweijähriges Pferd', *χūrēm pum lūw* 'dreijähriges Pferd'; v. ö. még: *χūrēm pum jēm tēm luwi' jēmāsi*, ... *ūilā pum jēm tēm luwi' jēmāsi* 'harmadfüvessé változott lóként lépdel tova, ... negyedfüvessé változott lóként lépdel tova' (VNGy. IV, 148). A kifejezés eredetét megmagyarázza a következő példa: P *tᾶβ ἰαλρυβᾶῖēt mošk kurum pum tiēm luβᾶy ints* 'bis er es einfangen konnte, wurde es ein dreijähriges Pferd' (KANNISTO—LIIMOLA, Wog. Volksd. II, 199, tkp. 'drei Heu [d. h. das Heu von drei Jahren] gefressen habendes' 717, 17. jegyz.). Tehát a kifejezés eredeti jelentése, hogy a ló hányadik éve legel.

Hasad a hajnal, hajnalhasadás

A NySz. a következő adatokat idézi: *Hasadot a hajnal* (Zrínyi). *Hajnal hasad* ajakával (Faludi). — *Hajnal hasadásban nem meszi érének* (Zrínyi: Szigeti Veszedelem, III. é. 49. sz.). Már MOLNÁR ALBERT szótározta: *Hajnalhasadás*, Exortus aurora. A manysi nyelv ugyanígy mondja: AK *tāt xūlst iē, mōt xβāl xβānsəyr x ā n p s* (KANNISTO—LIIMOLA, Wog. Volksd. II, 244), KK *tāt kūlst iē, mēt kuāl kuansəyr k ē n p s* (245) 'dort verbrachten sie die Nacht, am nächsten Morgen brach die Morgenröte an' (tkp. 'spaltete sich', 'barst' 728, 130. jegyz., vö. É *xalipi* 'hasad' (MUNKÁCSI, VNGy. II, 2: 637). Más kifejezés a hajnalhasadásra a manysiban: KK *kō' t l p̄k p̄' m t̄jrməl kōntax t̄xu p̄m̄t st* 'zur Zeit des Tagesanbruchs begannen sie zu kämpfen' (649, vö. K. *pākəpəp khtəl* 'kelő nap', É *xātəl pokapi* 'a nap előbontakozik' [SZILASI 98], *xāp pal-pokaps* 'a ladik széthasadt' [MUNKÁCSI, VNGy. II, 2:685], É. *pokli* 'hasadoz', K. *pōkləp mō* 'gödörös, fölrepedezett föld', P. *jū pal-pākmānti* 'a fa megreped a fagytól' [SZILASI 98]).

Fennvan

BALASSA, A magyar nyelv szótára szerint *fennvan* a. m. 'ébre van, ágyon kívül van'. CZUCZOR—FOGARASI-nál 'ébre van, még nem feküdt le, virraszt; talpon áll'. Pl. *Éjjélig fennvan. Tegnap betegen feküdt, de már ismét fennvan. Reggeltől estig fennvan*. A régi nyelvben: 'vigeo, valeo; kräftig sein' (NySz.). Pl. *Ura még fen vagyon*, szöme világa, férhöz vakarkodik ó asszony-sága (RMK. III, 354). *Fen-vannak* és nevednek az eretnekségek (Mad: Evang. 570). Az apostolok idejében a rendkívül-való gyógyításnak csudálatos ereje még *fenn vala* (MATKÓ: BCsák. 449) NySz.

Ma a szó jelentése tehát: 1. ébre van, még nem feküdt le, vagy már felkelt; 2. már nem beteg, nem fekszik, elhagyta az ágyat.

Az 'ébre van' jelentésben való használat megvan a kondai-manysiban két kifejezésben is: 1. *nomən ō'li ämn(ə) ialxōis* (KAANISTO—LIIMOLA, Wog. Volksd. II, 490), *nomən ō' līi ämnə iālxōis?* 'ist er wach oder hat er sich niedergelegt?' (uo. 491) V. ö. É. P. *numən* 'fönt' (MUNKÁCSI, Vog. Nyelvj. 16, 239).

2. K *tār'γtē kfanš kβān kās ā' st ulā. tin kūr n ā' st ulilōlā?!* 'Die Kaulbarsch-Frau [und] der -Mann sind vielleicht (?) wach. Wann sind sie wach?!' (uo. II, 668). Vö. T. *qš* 'fölszín', *-qšt* '-on, rajt', *qšən* 'rá, -ra', *qšnəl*, AT. *qšnəl* '-ról' (MUNKÁCSI, Vog. Nyelvj. 278), P. *wüt-qš-khwqšt* 'a víz felszíne hosszában' (uo. 243), AL. *ūt-aš-māntəl* 'a víz felszíne mentében' (uo. 160), É. *qs* 'felület, felszín, külszín, külső' (VNGy. II, 633), *vit-qs* 'a víz felszíne' (I, 205, II, 633).

Érdekes, hogy a NySz. 'vigeo, valeo' igével fordítja a *fennvagyok* kifejezést. Calepinusban valeo — *Egességben, erőmben vagyok* (1100), vigeo — *Erombe (!) vagyok*. MA-nél: *Erombe vagyoc, Job koromban vagyoc*. Ebből az következik, hogy nyelvünkben is a *fennvagyok* említett két jelentése közül az eredeti az volt, hogy 'már felkeltem az ágyból, nem fekszem, nem vagyok beteg', s ebből fejlődött az 'ébre vagyok' jelentés. Párhuzamba hozhatjuk ezzel a jelentésfejlődéssel a latin *vigeo* és családjának jelentéseit. A latin ige eredeti alakja *vegeo* volt, s jelentése 'in Bewegung setzen, antreiben', ebből fejlődött a *vigeo* 'frisch und kräftig sein, in Kraft und Ansehen stehen' alak és jelentés; származékai: *vegetus* 'rührig, lebhaft, munter', *vigil* 'wach, wachsem', CALEPINUS-nál: *Vigyazo, vigilo* — *Vigyazok, virraztok, vigilia* — *Vigyazas,*

virrastas (!), strasa allas (1123). Ebbe a családba tartozik a gót *vakan* 'wachen, wachsam sein', *gawaknen* 'erwachen', óészaki *vakinn* 'wach', *vaka* 'wachen', angolsz. *wacian*, ószász *wakōn* 'wachen', ófelnm. *wachal* (~ latin *vigil*) 'wach', ófelnm. *wahhēn*, *wahhōn*, középfelnm. újf. *wachen* 'wach sein, werden' (WALDE—POKORNY: Vergl. Wb. d. idg. Spr., I, 246, KLUGE—GÖTZE: Etym. Wb. d. deutschen Spr.).

Szín

A török eredetű *szín* 'Farbe' szavunk eredeti jelentése kétségkívül 'felszín, külszín, külső' volt (l. NyK. LII, 40). Az állatok színét szőrük, tolluk, bőrük adja meg, s így érthető, hogy az ilyen jelentésű szavaknak 'szín' jelentésük is fejlődött. Így a manysi TJ. TČ. *pōn*, AK. *pōn*, KK. *pōn*, FK. *pyn*, P. V. AL. *pun*, FL. Szo. *pyn* 'Feder, Haar' (KANNISTO: Wog. Vok. 118) szó melléknévi származékának is van 'színű' jelentése, pl. AK. *āku pōnp s̄äät xār*, KK. *āku pōnp s̄jät kēr* 'sieben einfarbige Renntiermännchen' (KANNISTO—LIIMOLA: Wog. Volksd. II, 510—511); AK. *āku pōnp s̄äät uī*, KK. *āku pōnp s̄jät boi* 'sieben einfarbige Tiere' (uo. 514—515).

A finn *karva* 'szőr' is jelent színt; pl. *keltainen karva* 'gelbe Farbe', *mitä karvaa?* 'von welcher Farbe?', *kaunis karvalta* 'schönfarbig', *kuoleman karva* 'Totenfarbe, Totenblässe', *pitää karvansa* 'die Farbe behalten, nicht verschiessen od. ausbleuchen', *kaksikarva* 'Schimmel', *karvahalli* 'graubraunes Tier' (ERWAST); *-karvainen* '-farbig', *maksankarvainen* 'leberfarbig' (KATARA).

Nevetlen ujj

A középső ujj és a kisujj közötti ujj neve, amelyet ma a németből fordított *gyűrűs-ujj*-nak (Ringfinger) neveznek. De latin neve is *annularis digitus*, tehát valószínűbb, hogy a latinból való tükörszó. MA-nél mindkét neve megvan: *Nevetlenuy*, *gyűrűsuy*. A *gyűrűs-ujj*-ra az első adat a SchlSz.-ből való: *anularius — geres vj* (402) és MURMELIUSban is (1533) *Digitus anularis — Gyrós vy* (762). A *nevetlen ujjra* az első adat a Kolozsvári Glosszák Ajtai—Bölöni része. Ez a név megvan a népnyelvben is, a MTsz. a Torontál megyei Szőregről, a Szatmár megyei Patóházáról és a Székelyföldről közli, de CsűRY is idézi Szamosháti Szótárában. Már SIMONYI (Nyr. XXVI, 35) rámutatott, hogy a népnyelvi *nevetlen-ujj* (Zala m. Szepezd, Kiskunmajsa, Temesköz, Torontál m. Szaján, Szőreg MTsz., Ormányság KISS—KERESZTES) népetimológias alakulat, mint a KRESZNERICSnél előforduló *nőtelen ujj*. A népnyelvben van még *nevendék* neve (Baranya m. Tsz.), s a régi nyelvben *nevendékeny-ujj* is: *Annularis, medicinalis, digitus medicus — Neuendeken vi* (SZIKSZAI—FABRICIUS 89). Érdekes a NySz. adata: Az vőlegény gyűrűjét az menyaszszony balkezének *nevendékeny ujjában* teszi (Kom: PápŰ. 402). SIMONYI szerint ezek is népetimológias alakulások a *nevetlen-ujj*-ből, mert a kisujj melletti ujjat úgy fogták föl, hogy a középujj mellett csak nevendék, nincs eléggé megnőve.

Bár, mint láttuk, a *gyűrűs-ujjra* vannak legrégebb adataink, mégis kétségkívül a *nevetlen-ujj* az eredetibb, mint ezt már HUNFALVY PÁL kimutatta. (MNyszet IV, 225, NyK. II, 86), aki több uráli és altaji nyelvből közölt hasonló elnevezéseket. A manysiból csak REGULY adatát tudta idézni, MUNKÁCSNÁL: *namtal tule*, az ő átírásában: *namtal tulä* (VNGy. II, 584, 672). MUNKÁCSI

északi-lozvai átírásban közölte a szót, azért érdemes más nyelvjárásokból is idézni KANNISTO följegyzése alapján: AK. *nämträ, l toglät*, KK. *nämträ toglät* 'an seinem Ringfinger' (Wog. Volksd. II, 346—347); P. *ol, n, tu'lä kenlänmen ts neämträ, l ka'ttuläät poän* 'er zog den Silberring von seinem Ringfinger ab' (uo. 200). HUNFALVY közli a 'névtelen-ujj' komi V L *nimtem-tsun* (WICHMANN—UOTILA), udmurt *nimtam, nēmtän čini* (MUNKÁCSI), mordvin *lemftemä sur*, finn *nimitön sormi* (lív *ni'mittimi suor'm* KETTUNEN), szamojéd *nimdeda tea* (NyK. II, 86, 459, MNyszet IV, 225),¹ továbbá több török nyelvből is. Nem említi azonban a chanti K. *n e m t ä - p à η* (PAASONEN—DONNER)² és a mari B *lüm-dämö parña* (PAASONEN—SIRO) alakot. De megvan ez az elnevezés más nyelvekben is, pl. kalmük *ner-uge χuryŋ* (RAMSTEDT). Sőt indoeurópai (perzsa, szanszkrit), tibeti és más nyelvekben (FOGARASI, NyK. III, 387) is.

A fiú szó mint kicsinyítő

„Néhány permi névszóképző eredete” c. cikkemben (I. OsztKözl. III, 61) kimutattam, hogy a komi *pian, pijan, piian* 'Söhne, Knaben, Jungen, Kinder' eredetileg nem többes számi alak volt, hanem a *pi* 'Sohn, Knabe' kicsinyítőképzős alakja, s a permi nyelvjárásokban egyes számi jelentése is volt. Pl. WICHMANN—UOTILÁNÁL P *pijan, piian* 'Sohn', GENETZNÉL KP *pián* 'Junges' (JSFOu. XV, 1 : 26). A keleti-permi nyelvjárásban ez a *pian* valószínűleg kicsinyítő képzővé vált; pl. *pu-pián* 'kleiner Baum, Bäumchen' (26), *bed-pián* 'Stöckchen, Stäbchen', *nel-pián* 'kleines Mädchen' (24; a *kör-pián* 'Renntier' már ugyanazt jelenti, mint a *kör* 'előtag' (12); a *vir-pián* 'wildes Tier' szónak a *vir* 'Blut' szóval való kapcsolata (31) homályos.

KERTÉSZ MANÓ (MNY. VII, 293) rámutatott arra, hogy a finnugor nyelvekben az állatok kicsinyeinek nem volt eredeti nevük, hanem az anyaállat nevéhez a *fiú* szót fűzték hozzá, pl. a magyarban *csukafi(ú)*, *darufi*, *hattyúfi*, *lúdfi*, *tyúkfi*, *kecskefi*, *nyúlfi*, *rókafi*, *szarvasfi* stb.

A manysiban azonban nemcsak az állatok kicsinyeinek nevében van meg a TJ. V. LÜ. *pū*, TČ. *peū*, K. *pžβ*, P. *pūβ*, FL. Szo. *piv* 'Sohn, Knabe; Junges' (KANNISTO, Wog. Vok. 109) szó, hanem fiatal fák, facsemeték nevében is. Pl. É. *nāŋk-pi*, KL. *niχ-pū* 'vörösfenyőcsemete' (MUNKÁCSI, VNGy. II, 672), K. *χgut-pi* 'jegenyefenyőcsemete' (uo. 641, 567), *χāl-pi* 'nyírfa fiatalja, nyírfacsemete' (638, 567), *ulpä-pi* 'cédrusfenyőcsemete' (718, 567); AK. *hōlpžβ*, KK. *hōlpžβ* 'Pichta-Tannensprössling' (KANNISTO—LIIMOLA, Wog. Volksd. II, 424, 425), AK. *täripžβ*, KK. *tä'ripžβ* 'Kiefernspössling' (uo.), KK. *tä'ri'pöβ* 'kleine Kiefer' (uo. 690, 27. jegyz.); FL. *χaspiz* 'тальник', 'Sandweide (Salix arenaria)' (vö. Szo *mān χās* 'junge Salweide, die aus der Wurzel einer abgehauenen Salweide [aus dem Boden] spriesst' uo. 711, 35. jegyz.).

Manysi KK *ōtləm* 'lépés'

KANNISTO manysi gyűjtésének II. kötetében van ez a mondat: *pjā'l* *ōtləm* *ōtləmli*, *nē'ri* *kuŋlti*, *pjā'l* *ōtləm* *ōtləmli*, *sū'jal* *kuŋlti* 'er tut einen Schritt, hinter ihm bleibt ein Sumpf zurück, er tut einen Schritt, hinter ihm

¹ A nyenyecben (jurákszamojéd, LEHTISALO) O *hūmŋšēdŋ* 'namenlos; Ringfinger'.

² Feltűnő, hogy KARJALAINEN sok nyelvjárást felölelő gazdag szótárában nincs meg ez az adat.

bleibt eine Heide zurück' (525). LIIMOLA a 795. l. 55. jegyzetében azt mondja: „Wahrscheinlich bedeutet *pjäl ò'tlēm* — *pjäl ò'tlēm* hier 'einen Schritt — einen anderen Schritt'. *pjäl* wäre also hier ähnlich wie bei den Namen der paarigen Körperteile gebraucht, vgl. z. B. *pjäl lájls*, *pjäl kjàtə* ['fél lába, fél keze'] S. 577. (MUNKÁCSMÁL T. *atlam* 'lépés' Vog. Nyelvj. 265.)

LIIMOLA feltevését bizonyítja a latin *passus* szó, amelynek jelentése nem egyszerűen 'lépés', mint a latin szótárak közlik, hanem 'kettős lépés', tehát mindkét lábbal tett lépés, s a *pando*, *-ere*, *-i*, *passum* és *pansum* 'auseinanderbreiten, ausbreiten, öffnen', 'kifeszít, kiterjeszt, kinyújt; kinyit, utat nyit, feltár' ige származéka, s jelentése még 'Klafter', '(római) öl (1,479 m)¹ (WALDE—POKORNY: Vergl. Wb. d. idg. Spr. II, 18, GYÖRKÖSY: Latin—magyar szótár).

BEKE ÖDÖN

¹ Tehát a két kitárt kar.